БІБЛІЯТЭКА САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БЕЛАРУСІ

БИБЛИОТЕКА СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ БЕЛАРУСИ

Таццяна МУШЫНСКАЯ

САД МАІХ УСПАМІНАЎ

ПРОЗА
ПАЭЗІЯ
ПАДАРОЖНЫЯ НАТАТКІ

МІНСК
ВЫДАВЕЦТВА «ЧАТЫРЫ ЧВЭРЦІ»
2016

УДК 821.161.1(476)-1
ББК 84(4Беи)-5
М93

Мушынская, Т. М.

М93 Сад маіх у спамінаў : проза, паэзія, падарожныя нататкі / Таццяна Мушынская. — Мінск : Чатыры чвэрці, 2016. — 268 с. — (Бібліятэка Саюза пісьменнікаў Беларусі).

ISBN 978-985-7103-51-5.

У кнігу выбраных твораў Таццяны Мушынскай увайшлі аповесці, вершы, паэма, эсэ, абразкі.

Аповесць «Сад маіх у спамінаў» — пра жыццё нашых сучаснікаў у пасляваеннай і сённяшняй Грушаўцы, аднаго са старэйшых раёнаў Мінска. Музычныя згадкі «У прасторы сямі нот» распавядаюць пра асяроддзе беларускіх музыкантаў і спевакоў. Сярод уключаных у кнігу вершаў — і тыя, што сталі асновай вядомых рамансаў і песень. А ўражанні аўтара ад шматлікіх падарожжаў адлюстраваліся ў эсэ і абразках.

Выданне прызначана для шырокага кола чытачоў.

УДК 821.161.1(476)-1
ББК 84(4Беи)-5

ISBN 978-985-7103-51-5

© Мушынская Т. М., 2016
© Афармленне. ТДА «Выдавецтва "Чатыры чвэрці"», 2016

ПРОЗА

САД МАІХ УСПАМІНАЎ

ДАКУМЕНТАЛЬНАЯ АПОВЕСЦЬ

Чалавецтва заўсёды любіла і шанавала асоб грамадскіх. Тых, хто навідавоку і шмат робіць для іншых, а не толькі для сябе. Іх прэстыж быў і нязменна застаецца высокім, а прызнанне заслуг уздымае вышэй і вышэй па прыступках сацыяльнай лесвіцы. Але, на жаль ці на шчасце, асобы грамадскія — толькі невялікая частка чалавечай супольнасці. А большасць насельніцтва ў любой краіне складаецца з людзей прыватных. Са сваім, не менш цікавым і каларытным прыватным жыццём.

Інтэлігенцыя заўсёды захаплялася тым, што народжана фантазіяй, эмоцыямі і інтэлектам, шанавала талент, увасоблены ў творах мастацтва. У народным асяроддзі заўжды высока каціраваліся людзі, якія шмат што умеюць зрабіць рукамі. Зрабіць хораша, трывала, надзейна.

Частка першая

ГРУШАЎКА

Час і месца

Такім чынам, дзе і калі адбываецца дзеянне нашага аповеду?

На Грушаўцы, у адным з найбольш прыгожых і паэтычных куткоў Мінска. У апошнія гады ён актыўна забудоўваецца сучаснымі шматпавярховымі гмахамі. У лістападзе 2012 года адкрылася станцыя метро, якая так і называецца — «Грушаўка».

Але далёка не ўсе шчаслівыя навасельцы ведаюць, што менавіта на вуліцы Грушаўскай знаходзіліся вытокі легендарнай ракі Няміга, з якой цесна звязана ўся гісторыя старажытнага горада. У ХІХ стагоддзі тут пісаў свае пейзажы мастак Напалеон Орда, і самае дзіўнае, што яны захаваліся! Калісьці Грушаўскі пасёлак лічыўся ўскраінай Мінска, ён узнік у канцы ХІХ — пачатку ХХ стагоддзя. Тут сяліліся чыгуначныя рабочыя, гарадская беднота. Да Вялікай Айчыннай вайны і пасля яе раён не без падстаў лічыўся мінскім Гарлемам, дзе жыла публіка, вельмі розная па сваіх занятках і сацыяльным статусе.

Сёння гэта прастора, у якой суіснуе старое і новае, суседнічаюць візуальныя кантрасты. Эфектныя і суперсучасныя будынкі на праспекце Дзяржынскага — і закінутыя яблыневыя сады. Шыльды новых фірм — і старыя, скрыўленыя, але ад таго не меней к аларытныя платы. Пеўні, куры, козы ходзяць па завулках, а зусім недалёка імчацца па асфальце сучасныя машыны. Патрыярхальныя пейзажы кантрастуюць з зіхоткімі фасадамі банкаў. Стары кінатэатр «Авангард» на вуліцы Папаніна, закінуты парк побач з ім, двухпавярховыя баракі па вуліцы Шчорса — і новая, трохузроўневая развязка на скрыжаванні праспектаў Дзяржынскага і Жукава.

Некалі ад старой Грушаўкі, якая заўжды нагадвае зялёны востраў, што плыве паміж імклівымі магістралямі, можа нічога не застацца. Паўстане новы, прэстыжны мікрараён, блізкі да цэнтра і вакзала, з шыкоўнымі кватэрамі і развітай інфраструктурай. Тым больш дарагая сэрцу, тым больш каштоўная, як кажуць кінематаграфісты, «уходящая натура».

Як спалучаліся тут рысы гарадскога і вясковага побыту і ўкладу? Як жылі да вайны і пасля яе? Як змяняліся ўмовы і рэаліі паўсядзённага жыцця ў 60-я і 70-я гады? Якімі паўставалі людзі, што засялялі гэты прыгожы і паэтычны раён горада? Менавіта на такія пытанні я і паспрабую даць адказ.

Сама назва «Грушаўка» і ўсё, што з ёй звязана, дарагія для мяне. Як і назвы вуліц Разінская, Дзекабрыстаў, Папаніна, Шчорса, Чыгуначная. На вуліцы Грушаўскай я нарадзілася і пражыла першыя шэсць гадоў. Тут больш як паўстагоддзя стаяла хата дзядулі і бабулі. Недалёка, на Разінскай, нарадзілася мая мама, прайшлі тры першыя дзесяцігоддзі яе жыцця. Праз шмат гадоў даведалася, што з маёй любімай Грушаўкай звязаны таксама лёсы вядомых у краіне творчых асоб — пісьменніцы Галіны Васілеўскай, паэта Анатоля Аўруціна, кампазітара Марыны Марозавай.

Успаміны дзяцінства — бяздонны калодзеж, з якога чалавек чэрпае потым усё наступнае жыццё. Важна толькі, каб вада ў ім была чыстая. Сталы, дарослы чалавек, затузаны паўсядзённымі справамі і неабходнасцю штодня выпраўляцца на службу і зарабляць грошы, можа і не памятаць пра падзеі, якія здарыліся з ім учора або пазаўчора. Але карціны таго, што адбывалася з ім у пяць-шэсць-сем гадоў, застаюцца ў памяці назаўжды. І потым многія гады з'яўляюцца неацэннай каштоўнасцю, крыніцай радасці і душэўнай чысціні. Камертонам, які вызначае дакладнасць ці фальш, шчырасць ці крывадушнасць нечых слоў, учынкаў і дзеянняў.

«Даганяючы — не нацалуешся!»

Марыя Іванаўна, мая бабуля, сядзіць і шые. Я ўладкавалася побач і распавядаю пра сваё студэнцкае жыццё. Згадваю сяброўку, якая моцна кахае хлопца. Кахае — але здаля… А той не надта часта пазірае ў яе бок.

Бабуля даслухала, паднімае галаву ад свайго шытва і з непахісным перакананнем кажа:

— Ой, унучачка! Нічога з гэтага не будзе. Даганяючы — не нацалуешся!

Колькі разоў потым я згадвала бабуліны словы, слухаючы драматычныя сардэчныя гісторыі сяброўак, знаёмых ці зусім чужых, выпадкова сустрэтых людзей. Бо з дваіх, Яго і Яе, хтосьці адзін заўсёды любіць больш. Сапраўды, даганяючы — не нацалуешся… І трапна, і ёмка, і па сутнасці. Інтанацыю таго сказа памятаю да сённяшняга дня.

Паразуменне ці адсутнасць яго, драматызм адзіноты жанчыны ці адзіноты мужчыны, якія не могуць знайсці сваю палавінку. Шматлікія эмацыйныя і псіхалагічныя праблемы адносін Яго і Яе можна растлумачыць праз гэты кароткі афарызм. У падтэксце падказка, што для шчасця патрабуецца ўзаемнасць, а не прыдумкі, мары, адарваныя ад рэальнасці. І калі чамусьці не складаецца — тут, цяпер і з гэтым чалавекам, значыць, і не павінна скласціся.

Дагэтуль не магу адказаць сабе на пытанне: адкуль у бабулі, якая ніколі не вучылася ў школе, нават пачатковай, не пісала сачыненняў, не чытала аповесцяў і раманаў пра каханне, не вывучала аб'ёмныя кніжкі па псіхалогіі сям'і, такое па-снайперску дакладнае разуменне сутнасці кахання і шлюбу? Гэта вынік назіральнасці, прыроднага розуму і дасціпнасці? Тады атрымліваецца, што жыццёвая мудрасць амаль не залежыць ад адукацыі і колькасці прачытаных кніг.

Такое невынішчальна-аптымістычнае ўспрыманне рэчаіснасці, здарова-цвярозае і сакавіта-гумарыстычнае, асабіста я лічу моцным псіхалагічным сродкам супраць хваробы, якая называецца інтэлігенцкай меланхоліяй, лекамі ад празмернай далікатнасці, паратункам ад імкнення плакаць і плакацца, шкадаваць невядома пра што і імкнуцца ў невядомую далячынь. Нібыта там, дзе нас няма, і знаходзіцца шчасце. А мо-

жа, яно блізка, побач? Толькі мы не заўсёды пра тое здагадваемся.

«Жаніся, каб дурні не звяліся…»

Як вядома, мова чалавека — адлюстраванне яго-нага мыслення.

Марыя Іванаўна была адным з самых выдатных стылістаў і знаўцаў беларускай лексікі і фразеалогіі, якія мне трапляліся ў жыцці. Хутчэй за ўсё, і не ведала, што азначаюць словы «лексіка» і «фразеалогія», але крамяныя слоўцы і сакавітыя выразы літаральна сыпаліся з яе вуснаў. Так, як сыплецца гарох з дзіравага меха. Адно за адным і заўсёды дарэчы.

«Хто ў лесе не злодзей — той дома не гаспадар!» (адна з любімых яе прымавак — пры тым, што бабуля за ўсё сваё жыццё ніколі нават чужой ніткі не ўзяла). Памятаю, як доўга і нястрымана заходзіліся ад смеху мае знаёмыя салісткі оперы, калі аднойчы агучыла ў кулуарах тэатра афарызм Марыі Іванаўны.

«Хто спіць, той не грашыць». «Не дай, Божа, свінні рогі, а мужыку — панства». Колькі здаровага гумару, невычэрпнага аптымізму ў кожным з гэтых выразаў! Якое паўнагучнае, па-раблезіянску сакавітае ўспрыманне рэчаіснасці!

«Каб твае кляты, ды табе ў пяты» (інакш кажучы, каб табе вярнулася тое, чаго ты жадаеш іншым). Гэта пра чалавека, які схільны клясці ўсіх запар.

А вось яшчэ: «Да пары збан ваду носіць — ручка адарвецца, збан разаб’ецца». «Абедаў — ды жывот не ведаў», — любімая прымаўка дзеда Фёдара, калі запрашаў за стол гасцей, якія аднекваліся: маўляў, мы ўжо абедалі. «Абед на абед не пашкодзіць», — адказваў ім Фёдар Фёдаравіч.

Некаторыя выразы былі, магчыма, і грубаватыя, але без злосці, заўсёды з прыхаванай смяшынкай: «Пень прыбяры, і той прыгажэйшы!».

Вяртаемся разам з крамы. Пад плотам ляжыць п’яны. Спіць. «Ніякая трасца з ім не зробіцца!», — спакойна і крыху іранічна каментуе бабуля.

У гарадскіх дзяцей і падлеткаў, якія вывучаюць мову па кнігах, па творах літаратуры, а не ў жывым і натуральным моўным асяроддзі (а яго ніколі зашмат у горадзе не было), мова амаль заўсёды мае смак дыстыляванай вады. Нібыта і вада, нібыта і празрыстая, нібыта і смагу наталяе… А не калодзежная, не крынічная. Смаку сапраўднага — няма… Няма, і ўсё тут!

Людзям, не заклапочаным думкамі пра ўласны імідж, службовую дыпламатыю, пра тое, што каму можна сказаць, а што нельга, хто што падумае і каму перадасць, — такім людзям заўсёды ўласцівая арганічнасць самавыяўлення ў слове. Натуральнасць паводзін, лексікі і ацэнак — сітуацыі, іншых людзей, самога сябе.

Вельмі шкадую цяпер, што не запісвала дваццаць, трыццаць гадоў таму. Школьніцай, потым студэнткай. Не запісвала не тое што асобныя сказы, а ўсё запар! Бо ўсведамленне неацэннай каштоўнасці такіх прыказак і прымавак, такой мовы прыйшло пазней. А тады было проста цікава і весела слухаць, бо каларытныя слоўкі ствараюць добразычлівую і нязмушаную, а галоўнае — сардэчную атмасферу.

«Што я буду сядзець, як атручаная?» Гэта значыць нерухома, моўчкі, як быццам ты спруцянелы.

«Яму палец у рот не кладзі», «Да трох не гавары» — пра чалавека наравістага, з характарам. «Узялася за дзела, як вош за цела» — пра чалавека стараннага, аж празмерна. «Пнецца, як жаба на корч» — пра таго, хто пераацэньвае ўласныя магчымасці. З вуснаў Марыі Іванаўны ўпершыню пачула выраз «пацеры казаць» (значыць, малітвы прамаўляць).

Глядзім разам тэлевізар. У кадры — негр ці, як цяпер прынята фармуляваць, афраамерыканец. Пэўна, з Цэнтральнай Афрыкі, бо чорны-чорны, як сажа. Бабуля кажа

МУШЫНСКАЯ ТАЦЦЯНА МІХАЙЛАЎНА

Нарадзілася ў Мінску. Скончыла факультэт журналістыкі БДУ. Працавала ў газеце «Літаратура і мастацтва», з 1991 года — у часопісе «Мастацтва». У рэспубліканскай перыёдыцы выступае з 1975 года.

Пісьменніца, журналістка, тэатральны крытык, лібрэтыст. Член Саюза пісьменнікаў Беларусі.

Выдала кнігі прозы «Доўгае развітанне» (1997), «Джульета і экстрасэнс» (2013), зборнікі апавяданняў, казак і вершаў для дзяцей «Віця Неслух у краіне мурашоў» (1995), «Калі тата — Дзед Мароз» (2000), «Свята печанай бульбы» (2003), «Вожыкі ў футбол гуляюць» (2008), «Хто ў лесе самы смелы?» (2015). Аўтар зборнікаў вершаў «Я вандрую ў стагоддзях» (1998), «Рабро Адама» (1999), «Души ожиданье» (2006), «Сны кахання» (2006), пяці кніг, прысвечаных беларускаму балету, шэрагу лібрэта для харэаграфічнай сцэны. Вершы перакладаліся на рускую, украінскую, англійскую мовы. Актыўна супрацоўнічае з многімі прафесійнымі беларускімі кампазітарамі. На вершы Т. Мушынскай напісана больш за 200 музычных сачыненняў — рамансы, вакальныя і харавыя цыклы, песні, вакальна-сімфанічная паэма, камічная опера. У Беларускай дзяржаўнай філармоніі прайшоў шэраг творчых вечароў паэтэсы.

Па стыпендыі Інстытута польскай культуры ў Парыжы стажыравалася ў Польшчы (Варшава, Кракаў) як тэатральны крытык і лібрэтыст (1997). Уладальнік дыплома «За пашырэнне ведаў пра тэатр Беларусі» Камісіі Рэспублікі Беларусь па справах ЮНЕСКА (2008). Лаўрэат Нацыянальнай музычнай прэміі ў намінацыі «Лепшы журналіст (музычны крытык)» (2013).

ЗМЕСТ

ПРОЗА

САД МАІХ УСПАМІНАЎ
ДАКУМЕНТАЛЬНАЯ АПОВЕСЦЬ

Частка першая
ГРУШАЎКА

Час і месца 3
«Даганяючы — не нацалуешся!» 5
«Жаніся, каб дурні не зваліся...» 7
Краўчыха 12
Што Марыя Іванаўна ўмела шыць? 15
З чаго складаецца прафесіяналізм 16
Што ўмеў рабіць дзед Фёдар? 21

Частка другая
ЛАМАКІ, САДОЎСКІЯ І КЛЯНОЎСКІЯ

У наваколлі губернскага Мінска 27
Марыя Ламака, прабабуля 28
Іван Садоўскі, прадзед 30
Дзяцінства маёй бабулі 31
Кляноўскія. Дзед Тодар 33
Дзеці і гаспадарка 34
Мальвіна Вікенцьеўна 35
Дзяцінства. Выхаванне 36
Суражскі базар 37
Замужжа. Нявестка 38
Армія 40
1932 год. У Мінску 41
Сталоўка. Пачатак сталярства 43
«Дохі сабе спраўляюць!» 45
«Мальвіна, з торбамі пойдзеш!» 46
У старэйшай дачкі 47
Кароль Лір у спадніцы 49

Вайна 52
Акупацыя. Венікі 54
Лагер для ваеннапалонных. 55
Як ратаваліся? 56
Доктар для жывёл і людзей. 58
Пасля вайны 59
Грунт. 60

Частка трэцяя
УЗВЫШАНАЕ І ЗЯМНОЕ
Жыццё як рытуал 61
Карагоды кветак 62
Курачкі — і белыя, і пярэстыя 64
Ад гарышча да склепа 66
«От, абедзве вы вароны станькаўскія!» 68
Арыі сярод бульбоўніку. 69
Сад і агарод. Камароўка 71
Агульнае і рознае 72
Атмасфера. 75
Клопат 77
Гоп! Гоп!. 78
«Мухі выпілі!» 80
«…І нічога не застанецца!» 81
«Што вас натхняе?..». 83
Замест эпілога 84

У ПРАСТОРЫ СЯМІ НОТ
МУЗЫЧНЫЯ ЗГАДКІ
Спяваюць — усе! 86
Клавішы белыя і чорныя 87
Пад кіраўніцтвам Аляксандры Нікалаевай 89
Сукенка для іспанскага танца 91
Нашчадкі. 94
Няўжо нікому не трэба?.. 95
Першая песня. 96
«Мама — наша сонца» 97
Лёс асобнага верша 98
Музычныя вандроўкі «Дзеда Мароза» 99
Слова і музыка 100

Гісторыя аднаго раманса 102
Мажор і мінор 106
Ці заканчваюцца гукі? 107
Першыя прэзентацыі 111
Загадка і — майстэрства 113
Харавая паэма. Падрыхтоўка 115
Харавая паэма. Выкананне 117
Інтэрпрэтацыі і інтэрпрэтатары 120
Начная прэм’ера 123
Пачуцці Барбары Радзівіл 126
Нястомнасць 128
Перформанс як жанр 131
Як нараджалася «Мора» 132
Далёкі плёск хваль 136
«Калізей» 137
У пошуках «Сноў» 141
Ці лёгка напісаць гімн? 145
«Толькі з вуснаў тваіх радасць піць…» 147
«Маё» і «не маё» 148
Вакол слова «нагбом» 151
«Сны». Вынік 154
Прэм’ера, спадніца і… прас 156
Паміж «Полымем» і «Споведдзю» 158
Вопыт 159
«Рэпетыцыя аркестра» або «Рэпетыцыя хору»? . . . 161
Прысвечана Ганне Ахматавай 164
Сілуэты Венецыі 168
«Шляхі ўсе вядуць у Рым…» 171
Пасля «Вандраванняў» 175
Як знайсці агульную мову? 176

ПАЭЗІЯ

КАНЦЭРТ ДЛЯ ФАРТЭПІЯНА І ДАЖДЖУ

ВЕРШЫ

«Сонца пазірае з-за хмар...» 180
Графіка і жывапіс 180

«Як птушку поўніць радасць...» 181
«Раяля чорнае крыло...» 181
«У кватэры маёй раней жыў паэт...» 182
Балет «Шапэпіяна». 182
«Шукальнікі жэмчугу...» 182
Кармэн і Мікаэла. 183
Вадамеркі 183
«Каштоўней што знайду за цішыню...» 184
Ратаванне 184
Канцэрт для фартэпіяна і дажджу 184
«Кожны чалавек падобны...» 185
Маналог Барбары Радзівіл 185
«Увесь акіян музыкі...» 186
Егіпет. Клеапатра 187
Дзень у Венецыі 188
Варшава. Кастрычнік 188
Фантастычнае падарожжа 189

АДНА-АДЗІНАЯ ЖАНОЧАЯ ДУША...
РАМАНСЫ

«Мяне закранула каханне...» 190
Няўжо?. 190
Адам і Ева 191
«Без цябе нічога не бывае...» 191
«Прастора чужой душы...» 192
Рэха 192
Пегас і Парнас 193
«Ці зможа халодны мой розум...» 193
«Расхінулася неба...». 194
«Адна-адзіная жаночая душа...» 194
Арэлі. 195
«Завея віхурыць у прасторах бязмежных...». 195
«Цяпер я разумею сэнс малітвы...» 196
На кані 196
«Ноч без зор...». 197
«Рэўнасць...» 198
Любві абрад 198
«Ці то ранак...». 199
«Адышло, адбалела...» 199

«А скрыпка спявала, маліла...» 200
Мелодыя 200
Прысутнасць Бога 201

ВОДАР АКАЦЫІ БЕЛАЙ
ПЕСНІ

Зялёны май 202
Летняя ноч 202
Водар акацыі белай 203
Промень вачэй 203
Страла Амура 204
Русалчыны вочы 204
Суцяшэнне 205
Вецер у полі 206
Маліннік 206
Горкі прысмак расстайнай дарогі 207
З кірмашу. 208
Гукі раніцы 208
Чараўніца 209
«Лес сасновы — нібыта сабор...» 210
Заляцанні 210
Развітальны час 211
Ліставей 211
У віцебскім небе 212
Радзіма 212
Серабранка 213
Усе мы з хат 214

ІТАЛЬЯНСКІ ТРЫПЦІХ

I. Рым 215
II. Міражы Венецыі. 216
III. На прыступках Калізея. 218

ПРЫСВЯЧЭННЕ ШЭКСПІРУ

I. *З нагоды трагедыі «Гамлет»* 219
II. *З нагоды п’есы «Бура»* 219
III. *З нагоды трагедыі «Антоній і Клеапатра»* 220

КАХАЮ...

ПАЭМА

I. «Зялёнае воблака — дрэва ў акне...» 221
II. «Ты хвалюеш мяне, як хвалі...» 221
III. «Аддам табе сваю любоў. Аддам...» 221
IV. «Я за сябе і за другіх люблю...» 222
V. «Як вярнуцца назад, як вярнуцца...» 222
VI. «Не патрабую анічога...» 222
VII. «П’янкое віно...» 223
VIII. «Як сказаць...» 223
IX. «Між бела-зялёнага светлага гаю...» 224

ПАДАРОЖНЫЯ НАТАТКІ

ФРАГМЕНТЫ ЕЎРАПЕЙСКАЙ МАЗАІКІ

Музей 226
У Кракаве — дождж 227
Вавель 227
Жыгімонт і Барбара 228
Вяртанне 230
Старое Мяста 231
Сен-Санс на Святаянскай 231
Міраж 232
Плошча Сан Марка. 233
Жамчужнае паветра Венецыі. 236
Рымскі форум 237
Вечны горад 239

ПА СЛЯДАХ МОЦАРТА І СКАРЫНЫ

Культавыя імёны 246
Дворжак і Сме́тана 248
«Самая музыкальная нацыя ў Еўропе» 250
І драма, і опера, і балет 250

Музыка — паўсюль! 252
Карлаў мост 254
Усходні Парыж 255
Рэха Скарыны 257

Пра аўтара 260